

Empathie voor een illusie

Ik ben gefascineerd door het fenomeen toneel. Ten eerste omdat het een kunstwerk is waar meerdere kunstenaars uit verschillende disciplines erin slagen in perfecte harmonie samen te werken om tot een geslaagd eindresultaat te komen.

Ten tweede ben ik geïntrigeerd door wat het doet met het publiek.

Wat is nu eigenlijk toneel? Volksvermaak van het vroegste soort. Acteurs die het publiek luid declamerend een verhaal vertellen. Ons meevoeren in een fantasie van een schrijver. Wat is daar toch zo aantrekkelijk aan? Wegvluchten in de fantasiewereld die een ander voor ons geschapen heeft. Is dat niet eigenlijk heel vreemd? Hebben wij zelf geen fantasie om in weg te dromen? Of voelen wij ons dan onnozel? Maar is het niet veel onnozeler om ons de fantasie van een ander op de mouw te laten spelden? En toch gebeurt dit, al zolang de beschaving bestaat. Kunnen wij dan concluderen dat toneel een toonbeeld van beschaving is? Is toneel eigenlijk hetgeen ons van de andere zoogdieren onderscheidt?

Goed toneel maakt het publiek sentimenteel. In een komedie lachen wij om grappen die minutieus geënceneerd zijn, geschreven en herschreven, geregisseerd en geacteerd om ons aan het lachen te maken. Bij een drama, worden wij gemanipuleerd tot verdriet, compleet met tranen. Wij huilen mee met de moeder die haar kind verliest, maar we voelen geen echte pijn net zomin als die moeder, maar dat is op dat moment niet relevant.

Morgen sterft de mooie actrice weer op het podium, en perst haar geliefde voor de zoveelste keer een snik uit zijn keel. Dat vinden wij mooi. Een toneelstuk kan ons echt raken, onze diepliggende emoties tot leven wekken, dat alles terwijl we toch worden bedot. Met groot genoegen laten wij ons ontroeren door ziekte en dood op het podium.

Ach, de verleiding van de onechte wereld is zo groot. Terwijl het toneel des levens ons zoveel meer te bieden heeft. Maar wij huiveren bij de gedachte dat ziekte en dood ons daadwerkelijk overkomen, wij keren ons er het liefst van af, wij willen het onder ogen zien ervan zolang mogelijk uitstellen.

Het verwondert mij ook dat onze emoties elkaar in grote snelheid opvolgen als we een toneelstuk zien. We kunnen welgemeend in lachen uitbarsten, en diepbedroefd een traan wegpinken in de tijdspanne van een uur of twee. De filosoof Edmund Burke noemt dit negatieve pijn: het idee dat een gevoel van angst, gecombineerd met een gevoel van veiligheid én de mogelijkheid om weg te kijken, een gevoel van genot kan produceren. Kortom het lijden aanschouwen met medeleven maar zonder het te voelen. Wij moeten ons dagelijks leven verwerken en blijkbaar is het heel prettig om daarvoor een substituut te gebruiken. Een traan laten om een drama of hard lachen om een komedie. Een uitlaatklep om ons niet te laten overweldigen door het leven.

Echt plezier of verdriet, enthousiasme en verontwaardiging, dat zijn emoties die de makers van het toneel willen zien. Om ons te raken moeten ze ons choqueren, de schrijver, regisseur en de acteurs. Want zij maken het toneel niet alleen. Onwetend en ongewild worden wij, het publiek, ingezet in het toneelstuk. Acteurs anticiperen op een reactie. Immers een toneelstuk waar het publiek geen enkele reactie vertoont, is een mislukking. Misschien maakt het publiek de acteurs dan aan het huilen.

Toneel is niet uniek in zijn rol van verleider, ons weglukkend van ons dagelijks leven, ons een ontsnapping biedend uit de sleur. Literatuur, muziek, dans, film, zijn allemaal kunstvormen die ons meevoeren naar een wereld die niet de onze is. Die geschapen is voor ons vermaak. Een wereld waarvan wij ons kunnen afkeren maar dat vaak niet doen, omdat hij ons intrigeert, vooral omdat het niet de onze is. Waar wij in het echte leven ons best doen om onze emoties te beheersen, kunnen wij ze bij het aanschouwen van een toneelstuk de vrije loop laten.

Maar dat is niet het enige. Het is niet alleen vals sentiment wat ons parten speelt, we hebben er ook echt plezier van. Een stuk kan ons diep raken, ons brengen tot inzichten die tot dan verborgen waren. Inzichten in ons eigen leven, die een verandering in ons doen en laten kunnen teweegbrengen. Het geeft ons ook gespreksstof waardoor we connecties krijgen met anderen. We kunnen nog lang van het overpeinzen nagenieten.

Ik wist niet of ik een ode of schotschrift schreef, maar nu weet ik het wel, het is een lofzang, toneel is onmisbaar, het brengt ons in vervoering, een vervoering die we hard nodig hebben om evenwichtige, creatieve en gelukkige mensen te zijn.